

1915-1936.

Noucentisme torroellenc, una voluntat de país endreçat

Jaume Bassa i Pascual

On som

El món és com és i els temps són els que són. No voler admetre aquesta obvietat és voler estavellar-se, automarginar-se. Que avui tothom diu paraulotes, a totes edats i a tots nivells socials, ja ho vius només que surtis al carrer o vegis la televisió, com també que pràcticament s'han arraconat les corbates, es porten jerseis informals, texans estripats o apedaçats i minifaldilles de cuir, es reganya el melic i mig cul i s'exhibeixen tatuatges o *piercings*, si molt convé. El jovent no cedeix el pas a la gent gran, ni tampoc el seient als vells, ni tan sols no s'adona de tot plegat. La música ens persegueix contundent i obsessiva, amb nous ritmes gairebé exempts de melodia, i és ballada en locals foscos i sorollosos des de les sis de la matinada fins a les dotze del migdia.

M'estic queixant de tot això? Si ho fes, què en trauria? Només ho constato. Els qui vàrem viure els anys posteriors a l'anomenada II Guerra Mundial vàrem ser testimonis quasi inconscients de dues de les revolucions més importants succeïdes en aquesta part del món que en diem Occident (que n'ha tingudes de ben sonades com la Revolució Francesa o la Revolució Soviètica).

El món cultural occidental, que ja des del començament del segle XX era somogut per les recerques artístiques d'avantguardes de

tota mena, es va capgirar de sobte, qui ho diria, al ritme d'una cançó: *Rock around the clock* de Bill Halley, el 1954, que s'anticipava en un parell d'anys al fenomen Elvis Prestley, el mite que envoltaria de música la revolució dels joves, que a Nord-amèrica es concretaria en el moviment *hippie* i l'oposició a la guerra del Vietnam, i a Europa encarnarien els Beatles i els Rolling Stones, i es llençaria al carrer el maig del 68 a París. La revolta semblava voler acabar amb una cultura occidental basada en l'egoisme dels ben instal·lats i l'explotació i la marginació dels més febles. Però, de totes aquelles foguerades, sembla que només en quedin les pitjors cendres. Els joves ja fan el que volen, però on són la generositat, l'exigència de justícia? Jo sóc de mena optimista i sé que existeix una xarxa immensa de solidaritat sincera, autèntica, que un dia serà capaç de moure el món, però que es manté o l'obliguen a mantenir-se soterrada, larvada, invisible. Que no molesti. Les utopies han fet tant de mal (el nacionalsocialisme de Hitler, el comunisme d'Stalin) que ara són molt fàcilment atacades. (Fins i tot et fas estrany si parles del gran utòpic Jesús de Natzaret i de la seva doctrina: les benaurances).

D'altra banda, la segona gran revolució: l'any 1948 el Parlament britànic va fer per llei ciutadans del Regne Unit tots els que ho eren de la Commonwealth, i l'allau de britànics d'origen indi, paquistanès, ugandès, encara dura, i va ser preludi de la que s'esdevindria després a tota Europa. Ens envolta gent arribada de tots els racons del món, que esperen trobar aquí la supervivència que els és negada als seus països d'origen. Vénen amb les seves maneres pròpies de pensar i d'actuar, les seves llengües, les seves religions, i es troben amb les nostres. Les formes culturals europees no en podien quedar exemptes i la seva integració, a mida que es va produint, sobretot per part dels més joves, va portant Europa cap a una nova manera d'entendre la cultura; en diem la cultura de la diversitat.

La revolució dels joves i la immigració en massa: dos fenòmens universals que a la segona meitat del segle passat van canviar a Europa una manera de ser i una manera d'entendre la cultura, i que han fet perdre a Catalunya el model europeu, que havia estat en la base de l'esperit i els valors d'un gran moviment que dominà el primer terç del segle XX, el noucentisme.

Cap a on volíem anar

Durant tots aquells anys, que gosaria situar entre 1906 i 1936, col·lectivament semblava que sabíem on érem i cap a on volíem anar. Repassem una mica les característiques, els valors, d'aquell moviment que creia saber cap a on havia d'anar la nació catalana. Què era el noucentisme?

Mentre madurava el projecte de llei que havia de donar pas a la creació de la Mancomunitat, primer assaig d'autogovern de Catalunya, el 1906 se celebrava el primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana; el 1907 Prat de la Riba creava l'Institut d'Estudis Catalans; Josep Carner donava a la llum els seus poemes, escrits en una llengua culta, elegant, equilibrada, amb vocació de normal; Eugeni d'Ors, al diari *La Veu de Catalunya*, predicava una nova ideologia basada en l'exigència de la racionalitat, l'equilibri i el rigor cultural. Aquesta ideologia, que s'anomenà noucentisme, donava un gir total a la direcció de la cultura catalana proclamant el predomini de la raó i de la perfecció formal per sobre i en contra de la preferència per la irracionalitat i el culte a l'instint que havien caracteritzat el modernisme.

S'ha dit que si la Renaixença va ser la infantesa del moviment cultural català, el modernisme en seria la joventut i el noucentisme la maduresa.

El noucentisme proposa com a norma l'harmonia, la serenor,

l'objectivitat, el rigor, la fina ironia, la mesura humana, les maneres civilitzades. Busca una orientació nacional cap a Europa i sent un interès especial per la Mediterrània, per la Grècia i la Roma clàssiques.

Cal dir que cap al 1925, quan ja havia aconseguit consolidar el gust per la racionalitat i l'harmonia, el noucentisme hagué de veure com també feien forat d'altres moviments orientats vers línies absolutament oposades, com ara el surrealisme o la revolta social.

Emporion

Torroella va excel·lir en l'adhesió entusiàstica al corrent noucentista, amb una bona colla de persones més o menys il·lustrades coincidents en un objectiu: afegir la nostra vila al moviment cultural i social que s'imposava a tot el país.

El 1915, amb seu a l'Ateneu (situat als locals del Centre, al carrer d'Ullà), naixia a Torroella una revista quinzenal que unificava els esforços de dues publicacions aparegudes feia pocs anys, *Mont-gris* (del 1912) i *El Montgrí* (del 1914). El nom escollit, *Emporion*, que ja ens remet a la Mediterrània i al món clàssic, és tota una declaració d'intencions, l'anunci d'un contingut civilitzat i civilitzador. Es publicà sense interrupció fins al 1923, any de la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, i es reprengué del 1932 fins al 1936, quan el clima social del país ja va fer impossible el sosteniment d'aquell esforç cultural. El 1936 esclatava a Espanya la Guerra Civil.

Emporion era una revista quinzenal que recollia notícies de la vila i de tota la comarca (la Bisbal, Palafrugell, Begur, etc.), però era sobretot una finestra oberta als aires renovadors de la cultura i de les idees del moment. No sabem del cert quin va ser el nucli

impulsor d'aquells papers quinzenals, ja que normalment els seus membres signaven amb pseudònim, però consta que hi eren el mestre Pere Blasi, el sacerdot poeta Francesc Viver, el botiguer Josep Castells, l'artesà Eduard Viñas, tots ells glossant qüestions que es discutien a la Catalunya del moment en un extens ventall de camps temàtics: filosòfics, sociològics, culturals, folklòrics, etc. També hi col·laboraven forasters, de vegades personatges de renom o entesos acreditats en determinats coneixements més especialitzats, com ara el polític Josep M. Batista i Roca de Barcelona, el jurista Joaquim de Camps i Arboix de Girona, el propietari agricultor Narcís Camps de Belcaire, i molts altres.

És molt fàcil de veure la intensa penetració de la ideologia noucentista dins de l'esperit d'*Emporion* i dels seus impulsors.

El 1928 mossèn Viver la descrivia com "un bon periòdic, aimant sols del progrés de Torroella, respectuós amb tothom, molt llegit pels veïns i els fills absents de la vila, ben albirador entre la nombrosa premsa comarcal catalana, de bella presentació i escrit amb discreció i correcció literària i en el qual -deixant de banda qui firma les presents línies- s'aplegava i refugiava la intel·lectualitat de nostra vila".

No em sé estar de reproduir alguns fragments dels primers articles del núm. 1 (1 de gener de 1915) d'*Emporion*:

"PER ALS COMPANYS EN CULTURA I TREBALL

En tot començament hi ha una gran virtut d'iniciació, una gran responsabilitat de ben obrar; és per això que nosaltres avui... volem dirigir-nos als companys i amics de cultura i de treball... Aquesta obra primera en el seu gènere a Torroella és abans de tot una expiació per la gairebé secular misèria espiritual del nostre poble...

Les nostres armes són l'esforç del treball i els hàbits de cultura...

fonts de progrés, voltats per una aurèola d'amor i revestits per un altre sentit de modernitat.

Volem que la nostra vila sigui conscient, desinteressada i patriòtica; volem que visqui vessant amor; que somrigui a l'optimisme d'una vila noble; que estimi les seves tradicions i les seves creences fonamentals en diversos ordres...

Per aconseguir tot això... precisa una gran dosi de fe, d'entusiasme..., d'activitats promptes a l'esforç i si convé al sacrifici; precisa un gran amor, un arrelat optimisme i un treball continuat. L'Ateneu ha de tenir aquesta enlairada finalitat... L'Ateneu ha de ser UNA ESCOLA.

Un, dos, tres... onze, dotze... quinze... més encara... ja som legió..."

Firma PONS (suposo que pseudònim).

"FILOSOFIES

... Per mi Europa = llatínisme = cultura integral = espiritual elegància.

Ahir m'hauria semblat pretensions un nom grec per al nostre quinzenal. Avui m'hi escau com l'anell al dit, com la llengua italiana s'adiu a la música, aquest nom significatiu, imperialista, grec, d'EMPORION."

Firma: LUCIANUS

(Dit de passada: fa una certa angúnia, pel seu regust com una deriva cap al feixisme, el qualificatiu "imperialista" que, en el seu entusiasme, deixa anar l'autor; siguem indulgents).

Més angúnia fa encara que fa quasi cent anys, al núm. 3, firmat també per PONS s'hi llegeixi:

"... Solament podem comptar amb l'esforç del nostre treball...

[que] pot situar Catalunya en un dels pobles més pròsper del món; i amb ella, Espanya.

Mes això no ho entenen els senyors que governen, mes això no ho vol el centralisme xorc.

Que per ventura no som els principals mantenidors del pressupost de l'Estat?"

Fins al núm. 21 no hi he trobat el mot que emmarca el moviment cultural que inspirava el quinzenal, i ho firma també LUCIANUS:

DEVANT DEL GRAN : : : CONFLICTE

XII

Ventatges de les zones franques

Continuant l'exposició del trascendental problema de les zones franques, qual concepte donem l'últim dia, anem avui a veure aquelles ventatges que apoen i aconsellen la seva implantació.

Seguint l'objecte primordial d'unes zones l'alavorir l'exportació, és evident que sols haix aquest aspecte, ja representen una tal importància, que la de tot punt beneficiat el seu establiment; pu a més venen elles a constituir un muel capital de riquesa, son com el centre una vida comercial tant intensa, que signifiquen un pas de pagant donat en el camí d'una sòlida renaixença econòmica, d'un positiu avenç i d'un notable col·laborament nacional.

En efecte: tenint en compte les particulars condicions de la zona franca, que fan d'ella com un espai obert i quasi sense traves per a rebre i conservar en dipòsit mercaderies de tota mena, tenint en compte que faciliten sense cap imposició o gravamen la càrrega i descàrrega de materies, és evident que el comerç de trànsit tindrà amb elles un impuls tal, que les convertirà en un lloc adequat on hi fassin escala, on s'hi dipositiu aquelles mercaderies destinades a altres punts. Si ara veiem que a Barcelona no hi entren algunes anbaicacions portadores de mercaderies, malgrat els inconvenients que alta abstenció suposa, ara és natural que tocarà al port de Barcelona i que hi faràn estada; així aquelles primeres materies procedents sobretot d'Amèrica, tals com el cacau, cotó, cafè, etc., que ara anaven a tocar altres ports, entraran a Barcelona i sufriran una serie de manipulacions, com barrejar amb productes nacionals, etc., que les farà aptes per a'l seu millor expandiment. Tenim doncs que les zones augmentaran el comerç de

que, contribuirà a l'implantació d'una serie d'industries, de creació nova ones, les altres d'aplicació especial. Així per exemple en el espai neutral s'hi establirà l'industria d' carnosos, que té una importància considerable, sobretot en les seves ramificacions, s'hi permetrà també la creació d'industries exportadores de primeres materies, que alavoriran les diverses manipulacions que amb elles se puguin realitzar, tot açò es indubiable que posa un foment de riquesa, per implicar un augment de treball i un major moviment en consecucencia doncs es un impuls ben ferm a la vida industrial i comercial.

Tercer: les zones neutres exigeixen un augment en la navegació, per lo tant un abaratiment del cost de transport, que permet l'introducció de les mercaderies exportades a nous mercats, car se fa més fàcil la lluita amb els productes d'altres països. Es aquesta condició una de les més notables que en beneficia directe de tot el país, reportant les zones.

En quant lloc i últim, elles representen una ventatge incontestable per l'agricultura; més tenint en compte que aquest punt té per nosaltres un major interès, per ser l'agricultura la base de la nostra vida. Donem per una ocasió propera l'estudi de l'importància que tindrà respecte al problema agrícola.

Son doncs les zones neutres, lo que retem al principi, un element propulsor, un medi de treball i un centre de riquesa; el testimoni dels carnosos potens es eloquentissim; pot dir-se sense cap mena d'excusament que elles son prou per a enlairar el nivel econòmic d'Espanya, que elles poden ser l'impuls de la nostra renaixença econòmica. Son per si un medi adequat per a fer front a les inclemencies del gran conflicte mundial, i seria en veritat ben sensible que mentres els altres pobles, fan suposar per a preparar-se i fer-se forts, nosaltres treiem amb els braços creuats i sense cura de millora. Aquesta negligencia seria potser com ha dit un gran polític català, l'impuls de la mort d'Espanya. Amb entusiasme i amor col·laborem tots en el projecte de zones franques, vaciem tots els egoismes i sobrepujant totes les miseries, tingui una

Primera pàgina del segon
número de l'Emporion (17
de gener de 1915)

"Però amics meus, digueu-me, què és cultura?
... Discutim-ne, que sense saber ben bé del cert què sia aquesta
cosa del nou-cents, sinó noucentista, un va perdut."

El Llibre de la Festa Major

Ja he dit que del 1923 al 1931, per motius polítics, *Emporion* es veié obligada a emmudir.

Però no varen emmudir els torroellencs. A partir de 1928 els redactors de la revista comencen una nova etapa al *Llibre de la Festa Major*, aquest cop amb els seus noms i cognoms reals. (Els temps no ho feien fàcil. A l'encapçalament del llibre de 1928 s'hi llegeix: "Aquest llibre ha passat per la censura del Govern Civil"). I així fins al 1934 en què altre cop les circumstàncies polítiques varen trencar el ritme de la nova publicació. (Recordem, però, com ja he dit abans, que del 1932 al 1936 tornava a publicar-se *EMPORION*).

Els articles que apareixen a partir de 1928 als llibres de la Festa Major, impregnats del mateix esperit que els de la revista *Emporion*, es proposaven fer conèixer bé Torroella per fer estimar el país. La història, la geografia, el paisatge, la música, les tradicions. S'albirava un país net i endreçat i es feia pinya des de la vila per aconseguir-lo.

Poetes, pedagogs, erudits, estudiosos, tant se val, volien una Torroella culta, neta, progressiva, harmoniosa, digna d'una Catalunya que amb esforç i rigor volia esdevenir una nació civilitzada dins d'una Europa civilitzada. Francesc Viver, Pere Blasi, Eduard Viñas, Josep Castells, Joan Pericot i molts d'altres faran aquest esforç cultural que només es veurà trencat quan el terrabastall polític i social va tallar en sec tantes il·lusions de progrés en concòrdia.

Portada del *Llibre de la Festa Major* de l'any 1928, amb una pintura de Josep M. Mascort.

Val la pena d'estudiar amb una certa profunditat el contingut de tot el que es va anar publicant als llibres de la Festa Major d'aquells anys. M'he limitat a espigolar d'entre els índexs els títols de només alguns escrits que ja són prou reveladors de la tasca pedagògica i de la vocació neoclàssica o tradicional que els inspira:

"Torroella romana" (Pere Blasi)

"La història literària de Torroella: la premsa periòdica" (Francesc Viver)

"De la Torroella d'altre temps. L'any 1885" (Eduard Viñas)
 "La cançó del llatí", poesia (Albert de Quintana)
 "Al Ter", poesia (Albert de Quintana)
 "El castell de Montgrí", poesia (Joan Bosc)
 "El paisatge de Torroella" (Pere Blasi)
 "L'ermita de Santa Caterina, joiell del Montgrí" (Eduard Viñas)
 "Torroella i la sardana" (Josep Castells)
 "Els gegants de Torroella. Lleu estudi per a llur història i psicologia" (Francesc Viver)
 "Observacions artístiques: gegants" (Joan Pericot)
 "Elogi de l'envelat" (Eduard Viñas)
 "La plaça" (Joan Pericot)
 "El agost MCMXXXI", poesia (Francesc Viver)
 "Ressorgiment de Torroella" (Pere Blasi)
 etc.

Em direu que eren quatre gats. Els autors potser sí, però, com en el cas d'*Emporion*, tot un poble llegia cada any el llibre i la majoria s'hi sentien identificats.

No vaig conèixer Pere Blasi (el senyor Blasi, que li deia tothom), ni Eduard Viñas, ni Josep Castells. Sí que vaig tenir la sort de tenir de professor de "doctrina" i després de llatí durant tres anys mossèn Viver. Els qui el van tractar saben com jo que reunia en la seva persona tots els valors de què us he parlat: sacerdot afable i obert al món (als anys 40!), conversador culte, poeta elegant, enamorat de les tradicions, enamorat de Catalunya, enamorat de Torroella, d'humor fi, d'ironia fàcil. I podria parlar igualment de Joan Pericot i de tot l'estol d'alumnes de Blasi: Josep Thomàs, Pere i Quimet Castells, Eduard Viñas (fill), Jaume Surroca, Josep Vert, que ja ens han deixat, d'un artista polifacètic i culte que afortunadament encara ens acompanya: Joan Fuster; i me'n dec deixar molts.

A partir de 1936 aquesta gent civilitzada (que havia tornat a engegar *Emporion* quan va ser possible, després de la dictadura de Primo de Rivera) va haver de callar una vegada més enmig d'una societat revoltada i carregada d'intolerància. Després de la guerra del 1936-1939, la postguerra acabà, es podria dir que definitivament, amb les seves propostes: la llengua prohibida, les idees censurades, la prudència, la por, fins i tot l'exili.

Tanmateix, per la Festa Major dels anys 1939 ("Año de la Victoria") i 1940, el llibre es va reprendre. Això sí, amb altres horitzons, com es veu als nous índexs:

"En esta hora azul"
"Dos años de Fuero del Trabajo"
"Nuestras consignas"
etc.

Certament, uns altres horitzons.

Després el *Llibre de la Festa Major* no sortí fins al 1947, però això sí, tornà també l'esperit "d'abans de la guerra", amb J. Vert ("Una reliquia de San Ginés, patrón de Torroella"), F. Viver ("El cant dels mariners", poesia), P. Castells ("Torroella y la sardana. Breve comentario") i P. ("Evocación romántica"). Tot en castellà, tret de la poesia de Mn. Viver, durant força anys. Més endavant tornà el català. I des de llavors ininterrompudament fins ara.

Mirem al futur: i ara, quina Europa volem, quina cultura?

Des de començaments del segle XX la Catalunya i la Torroella del noucentisme havien tingut un mirall on desitjaven veure's reflectides sense taques: aquella Europa que Espriu definia

nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!

Quina sort de tenir un model tan precís. Abastar d'assemblar-s'hi era possible i desitjable.

Però des del 1934 tot va canviar. Nosaltres vàrem sofrir un desgavell social atribuïble a tots els extremismes, seguit d'una guerra esgarrifosa i una dictadura de quaranta anys. Europa va patir ella mateixa la petjada dels totalitarismes i una autèntica guerra civil. I després, la revolució dels joves. I la diversitat cultural.

Quin és ara el model del segle XXI? A quina Europa haurien de mirar ara els Palet, Floridor, Pons, Lucianus, si fossin aquí? L'Europa del nord, amb la seva desorientació, les seves intoleràncies, la seva poca vergonya, la seva hipocresia? L'Europa mediterrània indiferent davant la misèria dels seus veïns del sud? On són ara l'harmonia i la serenor de Grècia i Roma?

Hem encetat un altre segle i nosaltres mateixos i els nostres costums són ja part d'una Europa que no és la mateixa de fa cent anys, desorientada, espantada. No ens caldrà pas inscriure'ns en un nou moviment que es proposi de redreçar-la?

Estem en un món global, però dividit. Ja no podem parlar només de la nostra cultura ja que estem submergits en la muticulturalitat; hi ha qui predica que estem abocats a una guerra de civilitzacions, d'altres que ha arribat el moment de la gran síntesi de races, cultures i religions: occident és ric, però amb les enormes diferències que el neoliberalisme no fa més que fer créixer té por i busca seguretat; Xina i Índia són els gegants emergents; Rússia i l'islam que sorgirà després d'Iraq, les grans incògnites que amb

el control del petroli podrien estrangular l'economia; Àfrica, amb la seva misèria; Sud-amèrica, amb el seu potencial per explotar...

On rau ara el fet diferencial europeu que nosaltres mateixos hauríem d'impulsar? Davant de l'individualisme més cru que sembla apoderar-se de la societat nord-americana, regida per governs que volen posar ordre al caos a través de la guerra, voldríem que a Europa s'imposessin uns valors definitivament favorables a la pau i la sostenibilitat, creadora de xarxes de solidaritat en àmbits tan decisius per a la solidesa de la societat com l'ensenyament i la sanitat, acollidora del diàleg i la comprensió de la diversitat que no té com a horitzó una barreja mestissa de sastre baix sense contrastos, sinó una rica integració basada en el respecte a totes les cultures.

Jo crec que, malgrat els trasbalsos dels nostres temps, els valors del noucentisme, del classicisme, enriquits amb les descobertes dels avantguardismes, són eterns. Hi haurà períodes de trasbals, de cansament o de revolta, hi haurà modes, interpretacions, perspectives diferents, però sempre renaixerà el gust per la mesura, per l'elegància, per la feina ben feta, i la necessitat de l'esforç, de l'ordre, de la disciplina no imposada, de la ironia fina i del sentit de l'humor lleuger i civilitzat.

Desorientats com sembla que anem, Torroella és un poble consumidor i creador cultural de primer ordre, com ho demostra la despesa familiar en llibres i revistes, o la capacitat difusora de música i arts plàstiques. Semblem obsessionats només pel treball, pels resultats esportius, pels darrers models d'Audi o pels viatges gastronòmics de la tercera edat, però hi ha a la nostra vila inquietud per la poesia, la història, l'ecologia i el coneixement a través dels llibres, la ràdio, la TV (sí, també), o internet. Tot i que ara no sabem gaire bé on som, ni cap a on ens convé

d'anar, ni on és el model (on és ara l'Europa culta, civilitzada, endreçada i feliç?), estic segur que la petjada que el noucentisme va deixar a la nostra vila encara perdura, ni que sigui latent, en moltes llars de casa nostra.

Espero amb recança el dia en què vegi la llum un nou *Emporion* del segle XXI, la revista d'un nou mestre Lucianus, d'un nou Pons intrèpid, d'un Floridor intel·ligent, d'un Palet poeta... Abans tenien l'Ateneu, ara tenim Can Quintana. M'és permès de somiar en una nova revista periòdica torroellenca, una *Emporion* per als nostres dies?

p.s. Ja escrita aquesta nota, per un seu parent m'assabento que el LUCIANUS d'*Emporion* era Mn. Francesc Viver.